

בס"ד שיעור ליל שבת קדש פרשת ויגש תשפ"ה

הפרשת והשקעת כספי מעשר לצורך חתונת ילדיו

לאחרונה מתפרסמים ברבים יוזמות שונות שמטרתן לשדל אברכים צעירים להשקיע כספים לטווח ארוך, השקעות שלפי ההערכות אמורות בס"ד לאחר עשרות שנים להניב פירות שיש בהן להיות עזרה בחיתון הילדים. והנידון העולה על הפרק הוא האם ניתן להשתמש בכספי מעשר לצורך השקעות אלו, כיון שבבוא היום כספים אלו ופירותיהם ישמשו כבסיס לרכישת דירת מגורים לחתן וכלה הנחשבים לעניים.

נידון זה עלה כבר בעבר על שולחן מלכים, גדולי ההוראה זצ"ל, ועתה נשוב ונשנה פרק זה והמסתעף ממנו לאופנים שונים של חסכוניות לצורך חתונת הילדים.

מעשר כספים לצדקה

ועיין בספר דרך אמונה שם ס"ק ח' שהביא מהחזון איש ומספר ערוך השולחן שהעצה שלא לעבור על בל תאחר, היא להתנות [לפני שמתחיל לנהוג בנתינת מעשר], שכל מעשר שיפריש לא יחול עליו שם צדקה עד שיבוא ליד העני, כדי שלא יבוא לידי חששות של בל תאחר.

נמצא שיש בענין נתינת מעשר שני מועדים, האחד מועד ההפרשה, ויכול להפריש מבלי לקבוע שמעות אלו חל עליהם שם מעות צדקה [ובאופן זה אינו עובר על בל תאחר], ומקיים בזה את מנהג הפרשת מעשר, והשני מועד הנתינה לעני.

אמנם נראה פשוט, שאין ללמוד מדבריהם עצה לאדם להניח את כספי המעשר בידו לזמן רב ולא ליתנם מיד לעניים המצויים, שהרי כל המכוון בנתינת המעשר הוא לספק את צרכי העניים, ואי קיימי עניים יש ליתן את כספי המעשר מיד, וכל דבריהם בעשיית התנאי דלעיל, הוא כדי שלא להיכשל באיסור דאורייתא של בל תאחר, אבל עדיין עליו למהר לתת את כספי המעשר לעניים המצויים².

² ואין להוכיח מההנהגה של הסוחרים לעשות את חשבון המעשר פעם בשנה [וכפי שכתב באהבת חסד], דאפשר להניח את כספי המעשר ולא ליתנם מיד, דשאני מנהג הסוחרים שנתייחד מחמת חוסר האפשרות לקבוע במשך השנה את חשבון הרווחים וההפסדים, משא"כ בשכיר שיודע מייד חודש בחודשו מה הן הכנסותיו, עליו ליתן את המעשר מבלי להתעכב, והיינו במקום דקיימי עניים, עכ"פ גם אי נימא שכל אדם יכול לחשב את חשבון

א. כתב הרמ"א סי' רמ"ט ס"א ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה רק יתנו לעניים, מקור דבריו הוא מדברי המהרי"ל [הלכות ראש השנה]. ועיין בט"ז ובש"ך האם שרי לקנות מצות בכספי מעשר. ועיין בדברי החפץ חיים בספר אהבת חסד פי"ט, דעיקר המעשר הוא לעניים, והביא מהמדרש שלכתחילה יש ליתן את כספי המעשר לעניים עמלי תורה.

איסור בל תאחר בכספי מעשר

ב. המפריש כספי מעשר ואינו נותנם לעניים, עובר על בל תאחר, כשאר צדקה שיש להקפיד ליתנה מיד לעניים, ואי קיימי עניים יש להקפיד שלא לעכב את הנתינה, וכמבואר ברמב"ם פ"ח ממתנות עניים ה"א דהצדקה היא בכלל הנדרים, לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה, או הרי סלע זו צדקה חייב ליתנה לעניים מיד, ואם איחר עבר בבל תאחר שהרי בידו ליתן מיד ועניים מצווין הן עכ"ל.

³ ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' קס"ו אות ז' [תשובת בנו הגר"ח"מ ואזנר זצ"ל] שהביא ענין זה ממש מדברי הפנים יפות ריש פרשת תרומה עה"פ "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי", דהיינו שקודם הוא ברשותו רק כנדבה שלאחר זמן יעשהו תרומה, והתרומה חלה רק משעת התקחו את תרומתי, והוא על פי הנהגתו של הלל בפסחים דף ס"ו ע"ב, אמרו עליו על הלל מימיו לא מעל אדם בעולתו, אלא מביאה חולין לעזרה ומקדישה עיי"ש.

נמצא שאף אדם שעדיין לא קבע את מעשרותיו כצדקה, מ"מ אם יש בידו כספי מעשר עליו למהר וליתנם לעניים המצויים.

נתינת כספי מעשר לנישואי בניו ובנותיו

ג. מבואר בגמ' ובפוסקים שבסדר נתינת כספי הצדקה יש להקדים נתינה לקרוביו, וקרוב קרוב קודם, ולכן אדם שמחתן את ילדיו ואין לו די צורכו לשלם את הוצאות קניית הדירה וכו', יכול ליתן מכספי מעשר לצורך זה, ואין זה נחשב שלוקח את כספי המעשר לעצמו, אלא הוא נותנם לבניו שהם בגדר עניים, ומצוה עליו להקדים את קרוביו וכ"ש את ילדיו, והוא פשוט. ועיין בדברי המהרש"ם ח"א סי' ל"ב ד"ה ומ"ש ר"מ, והנחתן לצורך נדוניית בנו, כשאין ידו משגת ליתן לו, דין בנו הגדול כשאר קרוביו ורשאי ליתן לו ואינו דומה ללוקח לעצמו עכ"ד. וכן עמא דבר.

מאימתי יכול לשמור כספי מעשר לצורך חתונת ילדיו

ד. לאחר שהתבאר דבקימיי עניים יש ליתן את כספי המעשר לעניים מיד ולא לעכבם ברשותו, ולאחר שהתבאר שלמי שאין ביכולתו לחתן את ילדיו מכספו, מותר ליתן מכספי מעשר לצורך זה, יש לעיין מאימתי יכול לשמור את כספי המעשר לצורך חתונת ילדיו, דזה פשוט שאם ימתין עד שבניו או בנותיו ימצאו שידוך, לא יהיה בזה שיעור בכדי שיעשה לאסוף עבורם אלא מעט מאד, ובה הורו גדולי ההוראה וצ"ל שיכול להקדים ולשמור את כספי המעשר משעה שהגיעו לפרקם, ונאמרו בזה שיעורים שונים בין הגדולים מה נחשב הגיעו לפרקן¹.

ועכ"פ הצד השווה שבהם שאי אפשר לשמור את כספי המעשר לצורך חתונת ילדיו כבר מעת לידתם, ונימא דכולי האי ואולי שיוכל לקבץ שיעור חשוב במשך כעשרים שנה, דאין עושים בזה חשבון שלפי המציאות האידנא נחשב הדבר כצורך כבר משעת לידתם, דכיון שעיקר מנהג מעשר כספים הוא ליתנו לעניים המצויים כדי לפרנסם, ובניו הקטנים אינם בגדר עניים כעת [עכ"פ לצורך קניית דירה] ואין לשנות מייעוד כספי

המעשר פעם בשנה, אין ללמוד מזה שאפשר לדחות את נתינת המעשר לזמן מאוחר מאד [וצ"ב דברי שו"ת שבט הלוי ח"א סי' רי"ג ד"ה אבל].

² עיין בקובץ קול התורה גליון ל"ט הוראת הגרש"ז אויערבאך וצ"ל. ³ ומה שהנהיגו לעשות קרנות ליתומים רח"ל, אף לקטנים ביותר, דיש בזה צורך גדול מאד, דאי לא עכשיו אימתי, ובזה הדעת נותנת דחשיב צורכי עניים כבר השתא.

⁴ ומש"כ בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סי' קמ"ד, שאחים יכולים להקים קרן לצורך אחזקת אחיהם שיוכל להישאר ללמוד תורה, ויכולים ליתן את כספי המעשר עוד בהיותו בחור קודם נישואיו.

המעשר כיון דקימיי עניים אחרים הנצרכים לכספים אלו כעת, ורק הקילו כאשר הגיעו הילדים לפרקם, שבוה יש להחשיב את מצבם השתא כקימיי עניים, כיון שבזמן קרוב הם עתידים להפוך לעניים [לפי המציאות השכיחה], ועיין בהערה¹.

הפרשה לצורך חתונת ילדיו הוא רק באופן שלא יוכל להשתמש בהם לצורך עצמו

ה. ויש להוסיף בכל זה שמנהג זה של נתינת כספי מעשר לצורך נישואי ילדיו, צריך להיות באופן שכספים אלו רשומים מעתה ע"ש ילדיו או שמופקדים באופן שאינו יכול ליטלם לצורך עצמו, וכגון קרן מייעדת את הכספים אך ורק לצורך חתונות הילדים, אך אינו יכול לחסוך כספים לצורך חתונת ילדיו מכספי מעשר ולהפקידם בחשבון הבנק שלו, דנמצא שלא קיים עדיין את נתינת המעשר כל זמן שהכספים ברשותו, שהרי כל ההיתר שאמרו גדולי ההוראה שאפשר ליתן משגיעו לפרקן, היינו שבאותה העת יש לראות כבר את ילדיו כעניים, וממילא צריך שהכסף יהיה ברשותם או עכ"פ על שמם.

נתינת כספי מעשר לקרן גמ"ח

ו. אף שנתבאר לעיל אות ב' שיש ליתן את כספי המעשר לעניים מיד ואינו יכול לעכבם ברשותו [אף אם התנה שלא יחול שם צדקה רק ביד עני], מ"מ מבואר באהבת חסד שיכול ליתן חלק מכספי מעשר לצורך הלוואה לעניים שגם בזה מקיים את מנהג מעשר כספים כיון שעניים נהנים מכספו, אך כתב הח"ח שלא יתן את כל כספי המעשר להלוואות אלא רק חלק מהם, עיי"ש בדבריו בפרק י"ט ואילך, ולכן יכול להפריש כספי מעשר וליתנם לקרן גמ"ח המלווה לעניים, דבאופן זה נהנים העניים מיד מכספי מעשר.

ועל פי זה נתייסדו כמה קרנות שבנויות באופן שהנותנים יוכלו לקבל הלוואות מהקרן לצורך נישואי ילדיהם [או שילדיהם יוכלו לקבל הלוואות אלו] והתירו המורים ליתן לקרנות אלו חלק מכספי המעשר, והוא ע"פ הנ"ל, כיון שכבר בעת נתינת כספי המעשר נהנים מהמעוץ עניים הנצרכים להלוואות, ועיין בהערה¹.

עיי"ש באג"מ שכתב שהיות וגם כעת נחשב הוא לעני לכן יכולים אחיו להקדימו מדין קרוב קרוב קודם, ומבואר מדבריו שאילו היה נחשב כעת לעני לא היה אפשר ליתן עבורו כספי מעשר כעת בימי בחרותו.

¹ עיין בספר חוט שני שבת ח"ב בקובץ עניינים שבסוף הספר שהובא מהגר"נ קרליץ וצ"ל, וז"ל הפותח חשבון חסכון שירד כל חודש מכספי מעשר כדי לחתן בעתיד את הילדים שלו אין לעשות כן אם קיימי עניים בעיר וצריך ליתן לעניים את הכסף מעשר. ואמנם מותר להפקיד חלק מכספי המעשר לגמ"ח שנותן הלוואות לאנשים בתנאי שיקבל בחזרה את הפקדון בזמן שיחתן את הילדים אף

קרן גמ"ח שנותנת הלוואות להשקעה לטווח רחוק לצורך נישואי ילדי

ז. יש לעיין האם מותר לקרן גמ"ח ליתן כעת כספי גמ"ח לצורך השקעתם כעת בהשקעה ארוכת טווח [כעשרים שנה] לצורך חתונת ילדיו, דהיות וכספי הגמ"ח מיועדים לצורכי עניים, וקיימי עניים השתא, וכספים אלו [הניתנים לצורך השקעה] נגרעים מקרן הגמ"ח, נמצא שאותם עניים הנצרכים כעת להלוואות יקבלו סכום נמוך מחמת ההלוואות האחרות שהגמ"ח נותן לאותם משקיעים [שכעת אינם בגדר עניים], ולכאורה אם אין בקרן הגמ"ח די הצורך ליתן גם לעניים הנצרכים כעת את כל צרכם ובנוסף גם לאחרים הנצרכים לטווח ארוך, אסור להם לגרע מהסכומים הנצרכים כעת

לעניים, דנמצא שנותנים את כספי הגמ"ח למי שאינו נצרך כעת.

ח. אמנם נראה שאם קרן הגמ"ח עברה ונתנה לו כספים להשקעה ארוכת טווח, מותר לפרוע כעת את חובו לקרן הגמ"ח מכספי מעשר [באופן שכספים אלו יינתנו כעת להלוואות לעניים הנצרכים לכספים אלו כעת], כיון שכעת כספי המעשר יינתנו לקרן הגמ"ח לצורך עניים, נמצא שנותן את מעשרותיו לצורך עניים, אך אם הגמ"ח יתן מכספים אלו הלוואות לצורך השקעות ארוכות טווח, אין לעשות כן, דנמצא שוב שכספי המעשר שלו אינם ניתנים לעניים הנצרכים למעות אלו כעת.

והתגברה תנועת שוויון הנשים הנ"ל, ומצב של אשה עובדת הפך לדבר שבשגרה ואפילו למצב מכובד, וכל זה הוא מדרכי ההשגחה לאחזקת התורה בדורנו.

ואפשר שיש להוסיף על הדברים כעין זה, שבדורות קודמים היו להורים יותר אפשרויות לחתן את ילדיהם, אך כאשר בס"ד נתרבו האברכים לומדי הכוללים כ"י, ואין ביכולתם הכלכלית לשאת בעול הכבד של נישואי ילדיהם, זכו הרבה מהנשים הצעירות ללמוד מקצועות שמכניסים משכורת גבוהה, והזוגות הצעירים לוקחים על עצמם חלק גדול מהמשכנתא ובה מקילים מאד על ההורים. וכל זה מדרכי ההשגחה להחזיק את עולם התורה ולהיות לעזר ואחיסמך להורים האברכים.

ועובדא שמעתי [לפני עשרות שנים] מאברך מופלג מאד, שהציעו לרעייתו לעבור השתלמות במקצוע שבו עבדה, והשתלמות זו היתה בכוחה להגדיל את משכורתה, אלא שלצורך כך היתה צריכה ללמוד פעמים בשבוע לימודי ערב בין השעות שש ועד תשע בערב, ולצורך כך היה צריך בעלה לצאת מהכולל בשעה חמש אחר הצהריים [ולהפסיד פעמים בשבוע שעתיים מלימוד הכולל], והלך הנ"ל להתייעץ עם מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל [שהיה האברך הנ"ל מקרוב אצל מרן זצ"ל], ואמר לו הגר"ח שאין כדאי להפסיד ארבע שעות בשבוע לצורך זה, ואמר לו

והנה בכל ענייני חתונת ילדיו יש הנהגות רבות שנשמעו מגדולי ישראל זצ"ל, וראוי לכל בן תורה לשאול בזה את רבותיו כיצד הדרך ילכו בה, ואין לדמות בדברים אלו מילתא למילתא, ועינינו הרואות שבלעה"ר ציבור בני התורה חי באופן ניסי, והשגחת הבורא עליהם תמידים כסדרן, ולא ראינו צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם.

ויש לידע שבכלל ההנהגה הניסית היא האופן בו חיים בני התורה, שכידוע מלגתם מספיקה בקושי ללחם צר ומים לחץ, וביותר בשנים האחרונות שהיוקר מאמיר, ושמעתי מבט נפלא מפי המשגיח הגה"צ רבי דן סגל שליט"א בשיחה שאמר לפני עשרות שנים בבית מדרשו, ובתוה"ד התייחס לתופעת הפמיניזם [שוויון מעמד הנשים לגברים] שהתגברה בארצות הברית לפני כששים שנה, ומשם התפשטה לכל העולם, ואמר המשגיח שליט"א, שכאן רואים למפרע את דרכי ההשגחה, של קיום התורה בדור האחרון, שהוא על ידי פרנסת הנשים, דאילולי הן כמעט שנשתכחה תורה מישראל [וכפי שהתבטא מרן הרב שך זצ"ל שהנשים בדורנו הן מעמידות התורה]. דהמציאות בדורות הקודמים שאשה לא היתה עובדת מחוץ לביתה כלל, ורק נשים עניות ביותר היו יוצאות מביתן לעבודת כפיים, והיה זה ממש בזיון גדול לאשה היוצאת לעבודה, ואם היה מצב זה נשאר לא היה בכח נשי דידן לצאת לעבודה, ובא הקב"ה והפך את כל סדרי בראשית,

צורך עתידי ליטול הלוואות גדולות יותר, מ"מ צ"ע להתיר כעת ליטול כספים כשיש עניים הנצרכים להם עתה.

במקום דקיימי עניים וכשיצטרך לחתן את ילדים יקח הכסף מהגמ"ח לצורך הנישואין.

¹ ואף שלפי החשבון עולה שבנתינת הלוואות כעת להשקעה ארוכת טווח, יגיע סכום ההשקעה של הלווים להון רב וימנע מהם

האברך שיהיה בזה תועלת גדולה לנישואי ילדיו, ובאותה העת היה האברך צעיר לימים, וענה לו ההגר"ח זצ"ל מי אמר לך דרכי שמים, אפשר שהקב"ה מייעד לך שיוולדו לך יותר בנים מאשר בנות, וכידוע לבנים צריכים לתת סכום פחות, ואילו אם רעייתך תלמד את לימודיה בערב על חשבון הכולל, יתכן ואז יוולדו לך יותר בנות והעול עליך יהיה גדול מאד, ולכן עדיף שתישאר בכולל והשליך על ה' יהבך.

אברך ת"ח מופלג זה סיפר לי שרעייתו לא עמדה בנסיון והלכה ללימודים והוא נצרך לצאת מהכולל בשעה מוקדמת פעמיים בשבוע, ונולדו לו בנות בזו אחר זו, וסיפר לי לאחר כעשרים שנה, שכל מה שהתווסף לה במשכורת בקושי הספיק לחלק קטן מההוצאות לחתונת בתו הראשונה, כל זה ששמעתי מבעל המעשה אז וגם עתה.

עוד שמעתי מהגר"מ קסלר שליט"א מעשה באברך שנולדו לו שש בנות והציעו לו להשקיע בקבוצת רכישה, והלך לחתום על ההסכם, והמשרדים של החברה היו בסמיכות לביתו של מרן הגרא"ל שטינמן זצ"ל, והיות והמשרדים נפתחו רק בשעה עשר בבוקר והאברך הגיע קודם, עלה למעונו של מרן זצ"ל כדי לקבל את ברכתו, ואמר לו מרן זצ"ל מי ביקש ממך לעשות את זה, והאברך אמר לו שיש לו כבר שש בנות, וחזר מרן ואמר לו מי ביקש ממך לעשות את זה, והיה שם נאמן ביתו הר"ר איסר שוב שיחי' לאוי"ט, ששאל שוב בשפת האידיש שאברך זה כבר אבא לשש בנות, וענה מרן זצ"ל וכי לא שמעתי, אלא שהרי גם השקעה זו לא תביא לו פתרון לכל בנותיו, וצריכים את ישועת ה' אז עדיף שיחזור לכולל ללמוד וזה מה שמוטל על האברך לעשות כעת. וסיפר אברך זה לאחרונה, שב"ה יש לו כבר עשר בנות, וזכה לחתן כמה מהן, והן גרות בקרית ספר, ובס"ד שלא השקיע בקבוצת הרכישה הנ"ל, שכל אלו שהשקיעו שם לצערנו לא ראו מאומה מהשקעתם, ה' ירחם".

וחשוב לדעת ולהזהיר הן את המבוגרים ובעיקר את צעירים, שבכל ענייני השקעות כספים, צריכים הרבה ישוב הדעת ובעיקר להתנהג במתינות, ולא להשקיע כספים במקומות עם סיכון, וגם בהשקעות שלפי הנראה הסיכונים

מועטים, וההשקעה קרובה לשכר ורחוקה מהפסד, מ"מ חלילה לאדם למכור את ביתו לצורך ההשקעה, אף שנראה שהשקעה זו תניב לו פירות בריוח, וכבר אמרו חז"ל שעל האדם לשלש מעותיו שליש בקרקע ושלש במטלטלין ושלש במעות. וגם אין להשקיע מכספי מחייתו, אלא יש לנהוג בהשתדלות סבירה ולא לקפוץ מעל יכולותיו, וחשוב בכל זה ליידע את האשה בכל מעשיו, דמלבד שברוב הפעמים היא שותפה להבאת הממון, יש בענין עוד מחסום נוסף לפני החלטות פזיזות.

ואמר האדמו"ר בעל הבית ישראל זצ"ל בשם אביו בעל האמרי אמת זצ"ל, שכאשר יוסף מצוה את אחיו מהרו ועלו אל אביכם, מ"מ אמר להם אל תרגזו בדרך, ופרש"י אל תפסיעו פסיעה גסה, והיינו שאף במקום שצריכים למהר, אין הכוונה לעשות מעשים שאינם סבירים. ומשם יש ללמוד לכל תהלוכות החיים בענייני ההשתדלות לעשות את הדברים בצורה סבירה ומתונה.

וכאמור בריש דברינו שכל בן תורה ראוי ונכון שיתיעץ עם רבותיו מה היא הדרך הנכונה אשר ילך בה, ובזה יזכה לסיעתא דשמיא שהיא הקובעת הכל.

חיי האברכים בא"י, ואמר נגיד הבנק הנ"ל שמכל הבדיקות והחשבונות שעשו מומחים רבים אין שום היתכנות לחיי בני התורה, ואין זה אלא נס משמים, ובמעשה ניסים אין ביכולתו להביע דעה.

¹ ועוד הוסיף הגר"מ קסלר לספר מה ששמע מיהודי יקר שדר בלייקווד שפעם נסע בטיסה מארה"ב לארץ ישראל וישב במושב הסמוך למי שהיה אז נגיד בנק ישראל [מר.ס. פישר] ודיברו אודות